

TISÍC TVÁŘÍ HRDINY:

HERKULES V PROTESTANTSKÉ LITERÁRNÍ A IKONOGRAFICKÉ TRADICI A PROPAGANDĚ¹

Jaroslav Miller

Vedle odkazů z bible a příkladů z národní minulosti tvořil příběh mýtického Herkula jeden z hlavních stereotypů využívaných v konfesijní a politické propagandě 16. a 17. století. Rozbor protestantské tištěné produkce a ikonografických pramenů naznačuje, že kromě obsahu mýtu převzala propagandistická kampaň také jeho narativní strukturu. Ztvárnění mýtického hrdiny v protestantské literární tradici zároveň ilustruje přesun důrazu od Herkula jako válečníka k Herkulovi jako symbolu barokní zbožnosti a moudré vlády.

Již od středověku tvořily postavy antické mytologie nedílnou součást dynastických genealogií i dobové literatury a ikonografie, přičemž zdaleka nejčastěji pracovali autoři s motivem Herkula. Ve středověké literatuře nacházela postava Herkula nejčastěji své místo v hrdinské epice a v rytířských romancích, z nichž některé byly zároveň oslavou panovnických dynastií odvozujících svůj původ od hrdiny antické mytologie. Pravděpodobně z tohoto důvodu vzniklo na burgundském dvoře Filipa Dobrého jedno z nejúspěšnějších literárních děl tohoto druhu, kniha Raoula Le Févra *Recueil des Hystoires de Troyes* (1464), která se dočkala mnoha vydání v několika evropských zemích a například v Anglii, díky Williamu Caxtonovi, vyšla pouze o několik let později.² Protestantská propaganda v období třicetileté války však zároveň navazovala ještě na jinou interpretační tradici Herkula v renesanční literatuře, která akcentovala odpor proti tyranii a boj s mýtickými monstry. Nejvýraznějšího ztvárnění se tento motiv dočkal v dílech Natala Contiho *Mythologiae libri decem* (1551) a Vicenza Cartariho *Images of the Gods* (1556). Herkulovy činy zde slouží jako součást zobrazení alegorického triumfu ctnosti a čistoty nad nejrůznějšími zly.³ V pozdějších textech protestantské provenience byla tato symbolika převedena do kontextu zápasu s katolickou mocí, přičemž římskou církev, alegorii zla, nejčastěji ztělesňova-

¹ Studie vznikla v rámci grantového projektu GA ČR P405/10/0375.

² GALINSKY, Karl G.: *The Herakles Theme: The Adaptation of the Hero in Literature from Homer to the Twentieth Century*. Oxford 1972, s. 191–192.

³ Tamtéž, s. 198.

la lernská hydra, jejíž zabití bylo jedním z úkolů, které měl Herkules vykonat pro mykénského krále Eurysthea.

Ve druhé polovině 16. století byly obě tradice, dynastická a heroická, velmi silně přítomny v systematicky vytvářeném obrazu galského Herkula, francouzského panovníka a triumfátora v náboženských válkách, Jindřicha IV., jehož velkolepá (sebe)prezentace byla později přejímána dalšími představiteli evropského protestantismu. Životní příběh Jindřicha Navarského navíc výborně zapadal do argumentačního schématu dobových propagandistických tisků, ať již oslavujících Jindřicha Stuarta, Phillipa Sidneyho, Fridricha Falckého, Bernarda Výmarského nebo Gustava Adolfa. Ke stavebním kamenům patřil boj proti katolické hydře (v případě Jindřicha Navarského proti Katolické lize), topos vítěze a posléze mírotvůrce (Jindřich IV., Gustav Adolf) i mučednická, popřípadě heroická smrt (Jindřich IV., Philip Sidney či Gustav Adolf). Zkoumáme-li obsah četných elegií tištěných po násilné smrti Jindřicha IV., zaznamenáváme v nich mnohé motivy, které byly později inherentně přítomny a dále rozvíjeny v propagandistických pamfletech a rytinách protestantské strany. V některých elegiích vystupuje do popředí klasické téma rodové spřízněnosti mezi Jindřichem Navarským a antickým hrdinou.⁴ Postavy antické historie a mytologie v posmrtných elegiích na Jindřicha IV. sloužily zároveň jako alegorické ztvárnění síly, hrdinství a především božského pověření. V oslavných textech tak Jindřich Navarský vystupuje jako Herkules, ale také jako Alexandr, Caesar či *Grand Achille Francois*.⁵

Více či méně propracovaná receptce herkulovského mýtu je však doložitelná u celé řady raně novověkých panovnických dvorů včetně Habsburků či švédského krále Gustava Adolfa.

Mezi protestantskými vladařskými domy hrála postava Herkula význačnou roli v rodové mytologii falckých kurfiřtů. Při budování svého dynastického mýtu mohli vládci Falce teoreticky využít skutečnosti, že v okolí Rýna se dochovala z římského období řada soch, reliéfů a nápisů vztahujících se právě k Herkulovi. Řecký hrdina zde byl ztvárněn jako bojovník s plnovousem vynikající neobyčejnou silou (*Hercules barbatus*).⁶ Prokazatelná existence Herkulova kultu na německém území dokonce vedla na přelomu 19. a 20. století

⁴ Typický příklad představuje elegie Andrého VALADIERA: *Haranque Fvnebre de Henry le Grand Quatriemes de ce nom, tresinuincible & incomparable Roy, de France & de Nauarre, d'eternelle memoire*. Paris 1610.

⁵ Tamtéž, především s. 26–69; *Histoire de la Mort deplorable de Henry III*. Paris 1613, s. 413. K obrazu Jindřicha IV. jako Herkula také JUNG, Marc-René: *Hercule dans la littérature française du XVIe siècle*. Genève 1966, s. 174–177.

⁶ K nálezům, jejich lokalizaci a interpretaci nejpodrobněji VASTERS, Peter: *Hercules auf germanischen Boden*. Münster 1920, s. 1–6. (nepublikovaná dizertační práce).

k živé diskuzi mezi německými historiky, kteří se zabývali otázkou, zdali germánské kmeny obývající území podél Rýna nepřejaly Herkula do svého náboženství a zdali se antický hrdina nestal postavou starogermánské mytologie.⁷ Prvním falckým kurfiřtem, který v dynastické mytologii začal systematicky využívat alegorického potenciálu Herkulova příběhu, byl Fridrich I. (1425–1475). V roce 1458 přirovnal válečné úspěchy kurfiřta k heroickým činům mýtického Herkula ve svém chvalo zpěvu humanistický básník Peter Luder a paralelu mezi bájným řeckým hrdinou a Fridrichem I. nacházíme také v díle italského humanisty Petra Antonia de Clapise *De dignitate principium* (1464), díky kterému učenec získal uplatnění na falckém kurfiřtském dvoře v Heidelbergu.⁸ Největší úsilí z falckých kurfiřtů však v tomto směru vyvinul Otto Heinrich (Ottheinrich, 1502–1552), který v dynastické mytologii vystupoval jako *Hercules Palatinus*. Důležitost přikládána rodové linii od Herkula k falckým kurfiřtům pocházejícím z rodu Wittelsbachů se odrážela například ve výzdobě fasády části paláce v Heidelbergu, na níž Ottheinrich nechal vymalovat výjevy ze života antického héra. Nárok na titul *Hercules Palatinus* přitom Ottheinrich neodůvodňoval ničím menším než svým vzepřením se papeži a zavedením luteránské reformace ve Falci. Takové politické a konfesijní zaměření malby prozrazují nápisy pod jednotlivými výjevy. Ottheinrich je na nich představen jako Herkules, který „z Boží milosti zbavil Falc papežských hanebností.“ („Pfaltz durch Gottes gnad, Von deß Babsts greuln erledigt hat.“)⁹ Herkules/Ottheinrich je zde tedy ztotožněn s obráncem pravé víry. Alegorie světských vládců jako Herkulů bojujících za čistou církev našla koneckonců posvěcení u samotného Luthera, který ve svém komentáři k žalmu 101 z roku 1534 apeloval na politické osobnosti doby, aby se Herkulovi vyrovnali svými činy a svou chabrostí následovali jeho příkladu.¹⁰ V rozvíjení této rodové mytologie aktivně pokračovali všichni další kurfiřti včetně Fridricha Falckého, který měl v úmyslu prostřednictvím svého architekta Salomona de Cause (1576–1626) nechat v galerii své slavné zámecké zahrady (*Hortus Palatinus*) v Heidelbergu vymalovat deset reliéfů s tematikou Herkulových dobrodružství. Vypuknutí třicetileté války však tyto plány zcela překazilo.¹¹

⁷ Vasters však dochází k hodnověrným závěrům, že hmotné památky a nápisy vztahující se k Herkulovi byly římského a nikoliv germánského původu. Tamtéž, s. 149–151.

⁸ ZEITELHACK, Barbara (Hrsg.): *Pfalzgraf Ottheinrich: Politik, Kunst und Wissenschaft im 16. Jahrhundert*. Regensburg 2002, s. 238.

⁹ NEUMÜLLERS-KLAUSER, Renate (Hrsg.): *Die Inschriften der Stadt und des Landkreises Heidelberg* (*Die deutschen Inschriften* 12). Stuttgart 1970, s. 98.

¹⁰ LUTHER, Martin: *D. Martin Luthers Werke, Kritische Gesamtausgabe* 51. Weimar 1914, s. 243.

¹¹ WALTHER, Gerhard: *Der Heidelberger Schlossgarten*. Heidelberg 1990, s. 84–87.

Příčiny popularity mýtického hrdiny však nejsou vysvětlitelné pouhým odkazem na Herkulovy činy a nadpozemské schopnosti, ale mají mnohem hlubší kořeny. Soustředíme-li se výhradně na využití herkulovského mýtu protestantskou propagandou raného novověku, můžeme rozeznat přítomnost nejméně tří vzájemně souvisejících rovin. Vytváření obrazu hrdiny reformace se mohlo v první řadě opřít o Herkulův polobožský původ, který ho vyzvedal nad obyčejné smrtelníky, morálně posvěcoval jeho činy a propůjčoval jim symboliku vyššího poslání. Důležitou roli hrál tento aspekt především v raném období reformace, v němž byl s postavou mýtického hrdina zplozeného bohem ztotožňován samotný Martin Luther. Dobová konfesijní propaganda zužitkovala rovněž symboliku Herkulovy neobyčejné síly a jeho hrdinských činů. Protestantská ikonografická i literární tradice například s oblibou využívala potenciálu dvanácti Herkulových úkolů, které byly představeny jako alegorie zápasu vůdců reformace s katolickou církví. Za pravděpodobně první příklad využití této paralely v kontextu reformační propagandistické kampaně můžeme považovat známou rytinu Hanse Holbeina mladšího z roku 1519/1520 *Hercules Germanicus*, na níž Martin Luther úspěšně bojuje s přesilou katolických duchovních, kteří symbolicky zosobňují mnohohlavou lernskou hydru. Konečně třetím uchopitelným momentem Herkulova mýtu byla povahová složitost, osobní utrpení a sebeobětování antického hrdina, které umožňovaly široké umělecké uchopení herkulovského motivu a jeho využití v kontextu ideologickém a v barokním období také v teologickém a etickém. Na tento rozměr mýtu ostatně upozornil již před druhou světovou válkou historik umění Erwin Panofsky, který podrobil zevrubné analýze známý motiv Herkulovy osudové volby mezi Ctností (*Tugend*) a Neřestí (*Laster*) ve středověkém a raně novověkém umění a poukázal na jeho symbolický význam.¹²

Abychom však byli schopni plně docenit inspirativní vliv Herkulova mýtu na vizuální reprezentaci vůdců protestantské Evropy v raném novověku, musíme překročit těsné hranice historické i literární vědy a uchýlit se do sféry komparativní mytologie. Na základě srovnání mýtických příběhů tradičních společností a antických kultur zformuloval ve své studii *The Hero with a Thousand Faces* (česky *Tisíc tváří hrdiny*, Praha 2000) americký religionista a spisovatel Joseph Campbell (1904–1987) tezi o jednotné archetypální struktuře mýtu, kterou nazval monomýtem (*monomyth*, výraz užitý Jamesem Joycem v románu *Plačky nad Finneganem*). Podle Campbella se standardní konstrukce mýtu sestává ze tří fází nazvaných „odloučení“ (*separation*), „za-

¹² PANOFSKY, Erwin: *Hercules am Scheidewege und andere antike Bildstoffe in der Neueren Kunst*. Leipzig – Berlin 1930.

svěcení“ (*initiation*) a „návrat“ (*return*).¹³ Pro účely této práce má význam především třetí kapitola jeho studie, která detailně pojednává o vlastním procesu proměny mytologického hrdiny. Tato transformace se vesměs odehrává v následujícím strukturním rámci:

1. Zrod a dětství héraa,
2. Hrdina – válečník,
3. Hrdina v osidlech lásky,
4. Hrdina – vládce či tyran,
5. Hrdina – spasitel světa,
6. Hrdina – světec,
7. Smrt hrdiny.¹⁴

Uplatníme-li Campbellovu výkladovou konstrukci mýtu v diskuzi o herkulovském motivu v raném novověku, zjistíme, že konfesijní propaganda využívala ke glorifikaci vůdčích postav evropského protestantismu nejenom samotný obsah mýtu, ale současně kopírovala celou jeho strukturu. Můžeme tedy hovořit o vědomé obsahové i formální kontinuitě herkulovského mýtu.

Prostřednictvím několika sond do jednotlivých fází podoby héraa se v následujícím textu pokusím ukázat, že způsob alegorického zobrazení Herkula v protestantské literární a ikonografické tradici byl kompatibilní s klasickou strukturou mýtických příběhů.

1. Zrod a dospívání héraa

Okamžik zrodu zaujímá ve struktuře jakéhokoliv mýtu klíčovou úlohu, protože se jedná o scénu, v níž se projeví nevšední, nadlidské schopnosti budoucího héraa a jeho božské pověření. Hrdina tak ke svému hrdinství nedospívá na základě vlastní vůle a volby, nýbrž je ke své misi předurčen a pouze „naplňuje svůj předem daný příběh.“¹⁵ Motiv predestinace osudu héraa zaujímá centrální místo v jednom z oslavných tisků na Jindřicha IV. Navarského z pera Pierra Mathieua. Podle autora byl Jindřich – francouzský Herkules – zrozen pro dobro tohoto světa a pro pozvednutí uvádající slávy království.¹⁶

¹³ CAMPBELL, Joseph: *The Hero with a Thousand Faces*. Cleveland – New York 1964, s. 30.

¹⁴ Tamtéž, s. 315–364.

¹⁵ Tamtéž, s. 318–334.

¹⁶ MATHIEU, Pierre: *Henrie the Great (The Fourth of that Name) Late King of France and Navarre. His Trophes and Tragedie*. In: GROSART, Alexander B. (Hrsg.): *The Complete Works of Joshua Sylvester*. New York 1967, s. 239, řádek 25–27.

V případě Herkulova mýtu prokáže dětský hrdina ihned po svém narození své polobožské schopnosti zardoušením dvou hadů, kteří byli sesláni k jeho záhubě. Podle antické mytologie stála v pozadí tohoto útoku samotná bohyně Héra, toužící pomstít se svému manželovi Diovi za jeho přelétavost a intimní vztah s tírynthskou královnou Alkménou, jehož plodem byl právě Herkules. V protestantské mytologii měl motiv zrodu a dospívání zcela nezastupitelné místo. V rámci pečlivě budovaného obrazu vůdců evropské reformace bylo dětství a jinošství líčeno jako sled udivujících činů a gest, které prozrazovaly identitu vyvoleného hrdiny a ohlašovaly jeho budoucí misi. Epizoda boje zdánlivě bezbranného dítěte s obrovskými hady se tak stala součástí (sebe)prezentace hlavních politických osobností evropského protestantismu. V atmosféře vypjatého konfesijního napětí mohl být motiv hadů seslaných za účelem zavraždění héraa snadno vykládán jako alegorie katolického či jezuitského spiknutí namířeného proti budoucímu vůdci reformace. V kontextu krvavých náboženských válek ve Francii se taková interpretace příběhu vztahovala především k osobě Jindřicha IV., který byl v dětství několikrát vyobrazen jako Herkules rdousící holýma rukama dva obrovské hady.¹⁷ Zabití hadů však bylo chápáno pouze jako první zkouška před výzvami budoucnosti. V jednom z panegyrických tisků Jindřich Navarský ve čtyřech letech vítězí nad hadem, aby ve svých čtyřiceti přemohl nepřítele mnohem silnějšího a nebezpečnějšího, totiž lernskou hydru, symbol Katolické ligy.¹⁸ Detail upozorňující na stejnou symboliku nacházíme i u následníka anglického trůnu Jindřicha Stuarta, který byl podle dobových zpráv po svém narození v únoru 1594 slavnostně představen vyslancům evropských dvorů. Princ přitom spočíval na bohatě zdobeném dětském lůžku přikryt plédem, na němž byl vyšíto Herkulův příběh včetně jeho vítězství nad hady.¹⁹ Předurčení Jindřicha Stuarta k heroickému osudu řeckého mytologického hrdiny dokládá i oslavná latinská báseň Andrewa Melvilla (1545–1622) *Natalia*, v níž tento skotský protestantský teolog prorokuje čerstvě narozenému princovi úspěšné vykonání dvou úkolů zadáných Herkulovi, totiž zabití trojhlavého obra Géryóna a přemožení psa Kerbera a jeho vyvlečení z podsvětí na svět obývaný živými lidmi. Pointa básně spočívala ve ztotožnění Géryóna s katolickým Španělskem a Kerbera se samotným Římem. Jindřichu Stuartovi

¹⁷ Viz například *Henri IV – images d'un roi entre realite et mythe*. Pau 1992, s. 313–314.

¹⁸ MATHIEU, P.: c. d., s. 239, řádek 28–29.

¹⁹ WILLIAMSON, J. W.: *The Myth of the Conqueror – Prince Henry Stuart: A Study of 17th Century Personation*. New York 1978, s. 1–2.

tak byly Melvillem uloženy úkoly hodné samotného řeckého hérao, totiž vyvrácení evropského katolicismu.²⁰

Konečně v kontextu falcké rodové mytologie se epizoda z Herkulova dětství objevuje již u Fridricha I. ve druhé polovině 15. století.²¹ V případě Fridricha Falckého se k identické alegorii uchýlil Julius Wilhelm Zingref (1591–1635) ve svém francouzsko-latinském panegyriku vytištěném pod titulem *Emblematum Ethico – Politicorum Centuria*. Emblém znázorňuje novorozeného Herkula ležícího v kolébce a rdousícího dva útočící hady, přičemž krátký text pod obrázkem odkazuje na vznešený původ dítěte (= Fridricha Falckého) a vrozené hrdinské ctnosti předurčující novorozence k výjimečnému poslání.²²

Protestantská mytologie přirozeně nečerpala pouze z Herkulova mýtu. Výjimečnost odkazující ke slávě a pozdějším triumfům dítěte či jinocha tvořila základní stavební kámen většiny panegyrických textů i obrazových pramenů. Svou historickou hru *Jindřich VIII.* uzavírá William Shakespeare oslavou narození budoucí královny a spasitelky země Alžběty I. Božské požehnání k pozemské velikosti je naznačeno v úvodu scény („Heavens still moved about her“) a ihned poté nechává autor ústy arcibiskupa Cranmera vyřknout prorocství o heroickém osudu vladařky („Her foes shake like a field of beaten corn, And hang their heads with sorrow“) i o jejich neobyčejných ctnostech, jež se stanou vzorem pro ostatní panovníky („This royal infant ... She shall be A pattern to all princes living with her“).²³

Během svého dětství a jinošství budoucí hrdina obvykle poskytuje nepřetržitou řadu důkazů o svých nevšedních schopnostech, jež jsou předmětem úžasu okolí. Alžbětinský a raně Stuartovský intelektuál John Chamberlain například popisuje schopnosti ještě nedospělého Fridricha Falckého stavěné na odiv v průběhu rytířského turnaje a především mistrovství, s jakým mladík ovládal těžkého válečného koně, které bylo takové, že „žádný jiný jeho věku se mu nemohl rovnat“ („I never saw any of his age come near to him, in that exercise“).²⁴ Podobně benátský vyslanec na dvoře Jakuba I. zaznamenal v oficiální relaci o Jindřichu Stuartovi, že jeho duch

²⁰ MELVILLE, Andrew: *Principis Scoti-Britannorum Natalia*. Edinburgh 1594, s. 2.

²¹ ZEITELHACK, B. (Hrsg.): c. d., s. 238.

²² ZINGREF, Julius Wilhelm: *Emblematum Ethico-Policorum Centuria*, 1619, neustránkováno. Také viz HENKEL, Arthur – SCHÖNE, Albrecht (eds.): *Emblemata – Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*. Stuttgart 1967, s. 1641–1642.

²³ SHAKESPEARE, William: *King Henry VIII*. London 1778, s. 18.

²⁴ BIRCH, Thomas (eds.): *The Court and Times of James the First*. I. London 1849, s. 226.

směřuje ke slávě a že se dosud, a rozhodně ne v tomto století, nenašel nikdo, kdo by mladého prince převyšoval.²⁵

2. Hrdina jako válečník

Hrdina mýtu je zrozen k jedinému úkolu, kterým je zásadní metamorfóza světa či případně jeho spása. Tak jako Prométheus přinesl na zemi oheň a Ježíš zjevil lidem pravou víru, porazil Herkules v protestantské mytologii monstrum, jež bylo alegorií falešné církve. V zabítí lernské hydry, nemejského lva a obra Géryóna či ve zkrocení Kerbera byla obsažena symbolika změny, která spočívala ve vyvrácení církve Antikristovy a v restauraci pravé církve Kristovy. Herkules tak byl v protestantské mytologické tradici vítězem nad monstry a ohlašovatelem příchodu nového věku. Joseph Campbell ve své analýze klasických mýtů zároveň odhaluje mechanismus vítězství mýtického hrdiny, za jehož triumfem stojí znalost tajemství domněle nepřemožitelného nepřítele, které je zároveň jeho slabinou.²⁶ Martin Luther, *Hercules Germanicus*, porazil katolickou církev pomocí pouhého slova a písma, kterými poukázal na falešné základy Antikristova učení. Odhalení reformátorů legitimizovalo pozdější činy protestantských válečníků, protože jim propůjčovalo status bojovníků za pravou víru. Philip Sidney, Jindřich IV., Jindřich Stuart, Fridrich Falcký či Gustav Adolf tak v jistém smyslu zosobňovali jediného „mýtického Herkula o tisíce tváří“, jenž byl předurčen ke konečnému triumfu, navzdory předčasné smrti řady světských vůdců evropského protestantismu.

Protože již od dob rané reformace byla protestantská propaganda založena na rétorice boje a triumfu v zápase s papežstvím, stal se Herkules-válečník nejčastěji tematizovaným a využívaným symbolem heroických ctností, přičemž většina zobrazení zachycovala mýtického reka v průběhu plnění jednoho nebo několika z dvanácti úkolů. Kniha emblémů *Minerva Britanna* (1612) Henryho Peachama například zachycuje Herkula s kyjem, oděného do lví kůže (symbolika vítězného zápasu s nemejským lvem) a třímajícího v ruce jablka ze zahrady Hesperidek (viz obr. 1).²⁷ Stejný topos Herkula nacházíme rovněž v alegorických scénách tvořících doprovodný program rytířských

²⁵ Public Records Office, *Calendar of state papers and manuscripts, relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice*. XII. (1610–1613), s. 409.

²⁶ CAMPBELL, J.: c. d., s. 337.

²⁷ PEACHAM, Henry: *Minerua Britanna or A garden of heroical deuises*. London 1612, s. 36, G2.

turnajů říšských protestantů v předvečer třicetileté války²⁸ nebo v kontextu oslav a her konaných v průběhu svatební cesty Fridricha Falckého a Alžběty Stuartovny (Falcké) z Londýna do Heidelbergu v roce 1613.²⁹ Identifikace mýtického válečníka s konkrétními dobovými hrdiny však zároveň narážela na jistá omezení, která vyplývala z toho, že řada osobností předurčených k vykonání herkulovského činu buď zemřela předčasně (Jindřich Stuart), nebo ve svém úkolu neuspěla (Fridrich Falcký), popřípadě padla na samém počátku své mise (Philip Sidney). Specifický příklad představovali Jindřich Navarský, který konvertoval ke katolictví, a Alžběta I., která jakožto žena nebyla do herkulovského mýtu zahrnuta. Nejsilněji proto byla ikonografická tradice Herkula-válečníka využita v souvislosti s oslnivými vojenskými úspěchy švédského krále Gustava Adolfa ještě před jeho smrtí uprostřed vřavy lützenkého bojiště.

Propagandistická kampaň ospravedlňující vojenský vpád švédských vojsk na říšské území se uchylovala nejčastěji k rytinám doprovázeným krátkými vysvětlujícími texty. Nejvýrazněji byl motiv antického reka zpracován v rytině distribuované v němčině pod titulem *Schwedischer Hercules* (viz obr. 2). Leták odkazuje k jednomu z dvanácti úkolů, které měl Herkules vykonat ve službách mykénského krále Eurysthea, totiž k boji hrdiny s hydrou, obludou s hadím tělem a devíti dračími hlavami, z nichž jedna byla nesmrtelná. Podle řecké báje žila hydra v bažinách u města Lerna v Argolidě a sužovala celou zemi. Hydra na rytině však představuje alegorii katolické církve utlačující protestantskou víru v říši. K jejímu zničení byl povolán švédský Herkules – Gustav Adolf, opásaný kůží nemejského lva a vyzbrojený kyjem přehozeným přes pravé rameno.³⁰

Vedle dobové ikonografie byla herkulovská tematika ve vztahu ke Gustavu Adolfovi intenzivně rozvíjena i v beletrii a oslavných tiscích. Z četných textů využívajících postavy Herkula ke glorifikaci švédského krále vyniká pře-

²⁸ Viz například alegorický průvod hrdinů u příležitosti rytířského turnaje ve Stuttgartu. VAN HULSEN, Esaias – MERIAN, Mathäus: *Repraesentatio der Furslichen Auffzug und Ritterspil, die Kupferstichfolge von 1616*. Tübingen 1979, s. 99, obr. 51. Ed. KRAPE, Ludwig – WAGENKNECHT, Christian. Faksimilie tisku z roku 1616.

²⁹ *Beschreibung der Reiss: Empfahung dess Ritterlichen Ordens: Vollbringung des Heyraths: und gluecklicher Heimfuehrung: Wie auch der ansehnlichen Einfuehrung, gehltenen Ritterspiel und Frewdenfests. Des Durchleuchtigsten, hochgebornen Fuersten und Herrn Herrn Friderichen dess Fuenften, Pfaltzgraven bey Rhein, dess Heiligen Roemischen Reichs Ertztruchsessen und Churfuersten Hertzogen in Bayern etc. Mit der auch durchleuchtigsten, hochgebornen Fuerstin und koeniglichen Princessin Elizabethen dess Grossmechtigsten Herrn Herrn Iacobi des Ersten Koenigs in GrossBrittannien Einigen Tochter. In Gotthardt Voegelins Verlag. 1613, s. 178.*

³⁰ *Schwedischer Hercules, daß ist: Trost und Frewde der Frommen, und getroste zuversicht der Göttlichen instehender Errettung. 1631.*

devším elegie *Des grossen Gustav-Adolfen Ebenbild* (1633) z pera Georga Rodolpha Weckherlina (1584–1653), která ztvárňuje tradiční topos Herkula v protestantské propagandě. Kromě konfesijní tematiky však Weckherlinův text zároveň rozvíjí i starší tradici Huttenova romantického nacionalismu volajícího po obnovení slávy starověké Germánie. Gustav Adolf je tak vzýván jako osvoboditel církve i spasitel utlačovaného národa, jemuž je bráněno na cestě k velikosti. Tento úkol je hoden pouze poloboha/poločlověka nadaného obrovskou silou a obdarovaného nadpozemskými schopnostmi:

„Denn du, wie Hercules, nachdem dein Lauf vollendet,
Sollst werden dieser Welt, die dein nicht werth, entwendet,
So hoch wird seyn das Werk, zu machen Deutschland frei.
[...] Ganz Meissen, Thüringen, ganz Sachsen, Hessen, Franken, Pfalz,
Schwaben, Schlesien und Elss ihm all danken,
Dass sie durch ihn nun frei von Leid und Dientsbarkeit.“³¹

Obraz Gustava Adolfa jako Herkula, jenž pomocí hromu a silou svého kyje dobývá (říšská) města sužovaná tyranii katolického Španělska (*Ibis Ibero*), tvoří jeden z ústředních motivů velkolepého neolatinšského textu českého humanisty, předbělohorského mistra na pražské univerzitě a pobělohorského exulanta, Václava Klementa Žebráckého (Venceslaus Clemens, 1589–1636) *Gustavidos libri IX*. V tomto díle je Gustav Adolf představen mimo jiné jako trojjediný hrdina války, Herkules, Alcides a Achilles, jehož činy jsou posvěceny bohem a budou zvěčněny dějinami.³²

I po smrti švédského krále zůstal topos Herkula-válečníka pevnou součástí nekonečné řady elegií a oslavných tisků. Neolatinšský básník a profesor v Altdorfu Michael Virdung (1575–1637), který několik let pobýval v Čechách jako pedagog ve službách rodu Smiřických, spatřuje v Gustavu Adolfovi, podobně jako Václav Klement Žebrácký, ztělesnění spojených schopností nového Herkula, nového Atlanta a nového Alexandra („En

³¹ WECKHERLIN, Georg Rodolph: *Des grossen Gustav-Adolfen u. f. w. Ebenbild, Zu glorwürdigstem und unvergänglichem Gedächtniss Seines so schnellen als hellen Lebenslaufs*. 1633, s. 96, 106.

³² „O Tu Bellorum DOMINI fortissime gestor Magne triumphator lux aevo debita nostro! Numinis et Fati pro quo stat certa voluntas Urbicape Alcide, Troiae expugnator ACHILLE! Salve mortali vestitum corpore Numen! O Salve! Seri referent tua facta Nepotes Vox Evangelii dum per Te asserta sonabit!“ CLEMENS, Vencelaus: *Gustavidos libri IX.: Quibus Gustavi II. veré magni & Augusti, Suecor. Gothor. Vandalor. &c. Regis Serenissimi, Victoriarum heroicarum, rerumque per Germaniam gestarum Series carmine Heroico narratur*. Leiden 1632, Kniha 2, s. 30.

Herculem! En Atlantem, cujus vertice vel humeris coelum istud fulciatur!“).³³ Stejný motiv rozpracoval francouzský hugenot Evurtius Jollyvet (1604–1662), v jehož díle je Gustav Adolf označován jako *Herculeus Princeps* a *Alcides Suecus*.³⁴ Konečně luteránský teolog Balthazar Voidius (1592–1654) ve svém žalozpěvu zdůrazňuje nad imaginárním hrobem Herkula–Gustava Adolfa, že triumf v boji byl věrným soupeřníkem jeho života a neopustil ho – vzhledem k protestantské interpretaci bitvy u Lützenu jako vítězství – ani na jeho konci.³⁵

3. Smrt hrdiny a vstup mezi bohy

Podobně jako zrození je i okamžik smrti, v němž se koncentruje celý smysl života mytologického hrdiny, nadán symbolickým významem. Skon héra je vždy spektakulární a výjimečný a tvoří tak organickou součást mýtu a jeho přirozený vrchol, protože se jedná o rozhodující scénu pro uchování budoucí paměti. Bez zaznamenání okamžiku odchodu hrdiny z tohoto světa proto zůstává mýtus neúplný a postrádá základní díl své struktury.³⁶ Smrt héra má zásadní význam pro celý svět, a proto nikdy nezůstává nepovšimnuta. Ve chvíli posledního vydechnutí Philipa Sidneyho chvějící se stromy zasténaly a spustily nářek nad jeho skolem, lesní zvěř s lítostí oplakávala jeho smrt a ptáci ladili svůj žalozpěv („The bending trees expressed a groan And sighed the sorrow of his fall; The forest beasts made ruthful moan; The birds did tune their mourning call“). Ve stejné chvíli bájný pták Fénix shořel a jeho popel byl roznesen větrem („Fired the Phoenix where she laid, Her ashes flying with the wind“).³⁷ Po vraždě Jindřicha IV. Navarského svět strnul a bílý den se obrátil v černou noc.³⁸

V momentu smrti se zhmotňují ctnosti hrdiny a jeho kvality a schopnosti zazáří nejsilnějším světlem. Herkules v nesmírných bolestech, které

³³ VIRDUNG, Michael: *Alexander Novantiquus, sive magni Gustavi Adolphi, Gothorum, Svecorum Vandalorumq. modo reis gloriosissimo*. Altdorf 1633.

³⁴ JOLLYVET, Evurtius: *Fulmen in Aquilam seu Gustavi Magni, serenissimi Svecorum, Gotthorum, Vandalorum Regis...Bellum Sueco-Germanicum. Heroico-Politicum Poema*. Paris 1636, s. 38, 40.

³⁵ VOIDIUS, Balthasar: *Erst-jährliche Klag- und Ehren Bedechtnis: Das aller Durchleüchtigsten, hochgeborne Fürsten, Großmechtigsten Herrn, und Glorwürdigsten Heldens von Mitternacht: Gustavi Adolphi*. Elbing 1633, s. G4.

³⁶ CAMPBELL, J.: c. d., s. 356–364.

³⁷ *The Phoenix Nest. Built up with the most rare and refined workes of Noble men, worthy Knights, gallant Gentlemen, masters of arts, and braue schollers*. London 1593, s. 7.

³⁸ MATHIEU, P.: c. d., s. 243, řádek 439.

mu způsobuje šířící se jed, sám zbuduje vlastní hranici a prosí přátele o její zažehnutí. Láska k hrdinovi a strach z jeho odchodu jim v tom však brání. Teprve Filoktétés splní Herkulovo poslední přání. V životopise Philipa Sidneyho zaznamenal Fulke Greville smrt svého přítele i následující epizodu, která se měla stát završením sidneyovského mýtu. Když smrtelně zraněného sira Philipa odnášeli z bojiště u Zutphenu, trpěl strašlivou žízň. Přiložili tedy k jeho rtům láhev s vodou. V tom okamžiku však sir Philip spatřil vojáka, jenž naposledy hodoval u stejné hostiny a jehož oči prosily o hlt vody. Sir Philip odtrhl láhev od svých úst a podal ji umírajícímu vojákovi se slovy: „tvá potřeba je větší nežli moje“ („Thy necessity is yet greater than mine“). Skutečnost, že Grevillem popsaná scéna se pravděpodobně neudála, neměla pro konstrukci mýtu žádný význam. Její důležitost spočívala v symbolickém ztotožnění Philipa Sidneyho se samotným Alexandrem Velikým, o němž je zaznamenána stejná příhoda, i s ctnostmi skutečného aristokrata a rytíře alžbětinské doby.³⁹ Předsmrtný heroismus byl zabudován rovněž do mýtu Jindřicha Stuarta, který, již umírající a zcela slab, opanoval vůli své tělo a vyzval k tenisovému utkání – symbolu posledního zápasu héra – Mořice Oranžského. Přihlížející diváci hlasitě vyjadřovali svůj strach, neboť princ vyhlížel hrozně nemocen a jeho tvář byla pokryta bledým odstínem smrti.⁴⁰

Mýtičtí hrdinové často přijímají smrt z rukou nepřátel, nad nimiž vždy triumfovali. Do této kategorie patří skon Philipa Sidneyho a Gustava Adolfa, kteří po řadě oslnivých vítězství nad katolickým nepřítelem naplnili svá poslání, a jejich smrt v bitevní vřavě byla božskou odměnou a vysvobozením z vězení pozemské existence. Hrdina je však obvykle v boji nepřemožitelný, proto se nepřátelé usilující o jeho smrt musí zpravidla uchýlovat ke zradě. Herkules, jenž zbavil svět monster, se stává obětí lsti jednoho z nich. Prostřednictvím vlastní Herkulovy ženy Déianeiry kentaur Nessus héra otráví svou krví a připraví ho tak o život. Protože Herkules předtím kentaura zabil svým jedovatým šípem namočeným v krvi hydry, je to v přeneseném smyslu právě ona, kdo Herkula přemůže, i když je sama předtím hrdinou zabita. Hydra – alegorie Říma – rovněž pomocí intrik zabíjí i Herkuly bojující za pravou víru. Motiv papeženecké zrady zazníval především v žalozpěvech na Jindřicha IV. Navarského. *Hercules Gallicus*, ochránce francouzských hugenotů, zůstává neporažen na bojišti, avšak v roce 1610 podléhá katolickému spiknutí a umírá zasažen dýkou fanatického katolíka, pohrobka Katolické ligy a mýtické hydry.⁴¹ O dva roky později ulpívá podezření z předčasného

³⁹ GREVILLE, Fulke: *Life of Sir Philip Sidney*. Oxford 1907, s. 129–130.

⁴⁰ WILLIAMSON, J. W.: c. d., s. 154.

⁴¹ MATHIEU, P.: c. d., s. 241, řádek 205–206; s. 242, řádek 378–380.

skonu Jindřicha Stuarta na papežencích a jezuitách, kteří prostřednictvím otravy mohli usilovat o smrt budoucího hérao předurčeného k jejich vlastní zkáze.⁴² Herkulům protestantského světa je tak přichystán stejný osud, jaký stihl Herkula antického. Nepřítel, ač pronásledován či dokonce zničen, se podílí pomocí lsti na smrti hrdiny.

Po svém skonu vstupuje mýtický hrdina na nebesa a stává se součástí věčného světa bohů. Tato pocta symbolizuje odměnu za pozemské činy a zároveň je aktem zvěčnění a nesmrtnosti. Podobně jako v příběhu antického Herkula, jemuž je vyhrazeno místo na Olympu, tvořil vstup mezi bohy rovněž závěrečnou scénu protestantského mýtu. Jeho završení bylo obvykle literárně vtěleno do specifického žánru žalozpěvu. Rozbor elegických textů reagujících na smrt hrdiny jasně ukazuje, že motiv zvěčnění a vstupu na nebesa tvořil nedílnou součást protestantské mytologie. V nesčetných žalozpěvech na heroickou smrt sira Philipa Sidneyho je tematika uvedení mezi bohy dominujícím prvkem. V jedné z elegií vytištěné ve sborníku *The Phoenix Nest* (1593) líčí autor smrt Sidneyho jako zaslouženou a jedinou možnou odměnu za heroický život, neboť hrdina je příliš cenný pro pozemský svět, proto ho Bůh povolává na nebesa, která bude obývat s ostatními božskými bytostmi („That God thee gave, who found it now too dear For this base world, and hath resumed it near To sit in skies, and sort with poweres divine“).⁴³ V jiném epitafu nacházíme motiv triumfu nad samotnou smrtí, jenž Sidneymu umožnil vstup na nebesa („Death slew him not, but he made death his ladder to the skies“), zatímco v další elegii je Sidney povolán mezi bohy, aby se setkal se samotným Martem.⁴⁴ Také Jindřichu IV. Navarskému smrtelné rány dýkou zajistily nesmrtnost a francouzský Herkules, klenot nebes, splynul s hvězdami.⁴⁵ Podobně Jindřich Stuart v epitafu Joshui Sylvestra *Lacrymae lacrymarum* svou předčasnou smrtí dosahuje zbožštění („Hee wedds his Saviour“) a věčné slávy. Zároveň Sylvester naznačuje, že mladý princ bude žít ve svých nástupcích („His vertues cannot dye ... His goodly Body shall more glorious Rise“), kteří jeho dílo dokonají.⁴⁶ V řadě elegií se jejich autoři inspirovali obraty užitými v dřívějších žalozpěvech na Philipa Sidneyho. Stejně jako elegie v *The Phoenix Nest* z roku 1593 také John Taylor o dvě desetiletí později v ža-

⁴² WILLIAMSON, J. W.: c. d., s. 161, 167–168.

⁴³ *The Phoenix Nest*, c. d., s. 9.

⁴⁴ Tamtéž, s. 11; WHETSTONE, Georgie: *Sir Philip Sidney, his honorable life, his valiant death, and true vertues*. In: COLAIANNE, A. J. – GODSHALK, W. L. (eds.): *Elegies for Sir Philip Sidney*. New York 1980, nestránkováno.

⁴⁵ MATHIEU, P.: c. d., s. 244, řádek 626–633.

⁴⁶ SYLVESTER, Joshuah: *Lacrymae lacrymarum*. In: GROSART, A. B. (eds.): *The Complete Works of Joshuah Sylvester*. New York 1967, s. 278.

lozpěvu *Great Brittain, all in Blacke* vysvětluje skon Jindřicha Stuarta tím, že země nebyla hodna tohoto hrdiny nevšedních ctností a schopností („Thus God, accounting him too good for Earth“), a proto byl povolán na nebesa, kde králové i knížata, světcí i mučedníci nepřetržitě zpívají hymny králi králů („Kings, and Princes, Saints, and Martyrs sings continuall Anthemes to the King of Kings“).⁴⁷ Konečně stejné pocty se dostává Gustavu Adolfovi v elegii německého básníka Georga Rodolpha Weckherlina. Triumf nad habsbursko-katolickou tyranii přinese švédskému králi, stejně jako bájnému antickému hrdinovi, nesmrtelnost. Tak jako byl Herkules po své smrti vyzdvižen mezi bohy za své zásluhy a osobní oběti ve prospěch lidstva, také Gustav Adolf se jako pravý Herkules odebral na nebesa, na nichž jasné září jako nová severní hvězda („Als wahrer Hercules dem Himmel zu gefahren, Da er denn leuchtet klar, ein neues Nordgestirn“).⁴⁸ Akt posmrtného nanebevstoupení však zároveň znamená porážku smrti a triumf věčného života, protože členství v klubu bohů hrdinovi zajišťuje faktickou nesmrtelnost. Logika této skutečnosti Weckherlinovi neunikla a přiměla ho ke zvolání, že Gustav Adolf nemůže být mrtev, neboť bohové neumírají („Dan diser Held nicht tod; kein mensch kont ihn ja tödten, Die Götter sterben nicht“).⁴⁹

Smrt Gustava Adolfa v krvavé bitvě u Lützeny neznamenala přerušení kontinuity herkulovského mýtu v protestantské propagandě a literární produkci. V panegyrickém tisku Johannese Freinsheima (1608–1660) *Teutscher Tugentspiegel* vystupuje jako následník švédského Herkula Bernarda Sasko-Výmarský (1604–1639). Politicko-konfesijní konflikt však ve Freinsheimově díle představuje již spíše pouhou kulisu sloužící jinému hlavnímu účelu – dynastické apoteóze a glorifikaci Bernarda Sasko-Výmarského. V samostatné části svého poměrně rozsáhlého textu zakotvuje autor genealogii saských knížat v herkulovském mýtu, přičemž hlavním smyslem tohoto postupu je zdůraznit existenci přímé rodové linie spojující Herkula, vládce germánských kmenů bojujících proti Římu a saská knížata. Před očima čtenáře tak defilují slavné postavy germánského dávnověku a německé historie potvrzující nepřerušenu kontinuitu herkulovských ctností a vůdcovských kvalit, které vrcholí právě osobností Bernarda Sasko-Výmarského.⁵⁰

⁴⁷ TAYLOR, John: *Great Brittain, all in Blacke. For the incomparable losse of Henry, our late worthy Prince*. London 1612, s. B4.

⁴⁸ WECKHERLIN, G. R.: c. d., s. 130.

⁴⁹ WECKHERLIN, G. R.: *Gedichte*. II. Darmstadt 1968, s. 272.

⁵⁰ FREINSHEIM, Johannes: *Teutscher Tugentspiegel, der Gesang von dem Stammen und Thaten deß alten und neuen Teutschen Hercules. An den Durchleuchtigen Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Bernharden, Hertzogen zu Sachsen, Gülich Cleve und Berg*. Strasbourg 1639, s. O1.

Podobně jako většina jiných textů z této kategorie také *Teutscher Tugentspiegel* využívá mnohovýznamových slovních spojení a obrátů. Titulace Bernarda Sasko-Výmarského jako nového německého Herkula naznačuje převzetí herkulovského úkolu po Gustavu Adolfovi a zároveň se hlásí k luteránské ikonografické tradici, ve které byl Martin Luther zobrazen Hansem Holbeinem jako *Hercules Germanicus*. V poslední fázi třicetileté války byl herkulovský motiv ještě doplněn o Jiřího Hesenského, a to v chvalozpěvu Johanna Balthasara Schuppa *Hercules Togatus*.⁵¹

Ve způsobu vizuální reprezentace hlavních postav evropského protestantismu je tak obsažena idea kontinuity a nekonečného opakování mýtu. Struktura příběhu antického Herkula je kopírována v mýtech Herkulů raného novověku, Philipa Sidneyho, Jindřicha IV. Navarského, Mořice Oranžského, Jindřicha Stuarta, Fridricha Falckého, Gustava Adolfa a Bernarda Sasko-Výmarského. V kontextu protestantské propagandy tito hrdinové zosobňují jedinou mytickou bytost „o tisíci tvářích“ – polobožského Herkula povoláného na svět k zápasu s monstry. V díle Johannese Freinsheima je tak antický Herkules pouze prvním z celé řady následujících Herkulů – „O Vatter grosser Helden“.⁵²

Argumentace ve prospěch protestantské strany však byla pouze jedním, i když nejdůležitějším rysem výše zmíněných tisků. Především texty z pera Johannese Freinsheima a Johanna Balthasara Schuppa již stojí svým charakterem mezi renesančním a barokním literárním stylem a mezi renesanční a barokní vizuální reprezentací Herkula. *Virtus heroica*, prezentovaná ve spojitosti s antickým hrdinou, neměla již význam pouze v kontextu boje proti katolické a habsburské tyranii, ale také v kontextu paralelního procesu zrodu hobbesiánského Leviatana, centralizovaného, byrokratického protomoderního státu. Postava Herkula v barokní literatuře tak tvoří součást mocenské symboliky sloužící nejenom k oslavě vládnoucí dynastie a světské moci knížete, ale rovněž k oslavě státu. S Herkulem – světským vládcem již nejsou spojovány pouze síla a válečnické umění, ale stále více také vzdělanost, barokní zbožnost a panovnické ctnosti jako kvalifikační předpoklady k absolutní vládě. Tento posun je částečně patrný u obou výše zmíněných autorů, avšak vrcholného rozvoje dosahuje až v pozdějším období. K typickým příkladům barokní metamorfózy herkulovského motivu patří obraz císaře

⁵¹ SCHUPP, Johannes Balthasar: *Hercules Togatus Sive de illustrissimo celsissimosque heroe domino Georgio II. Cattorum Landgravio Comite In Cattimeloboco, Decia, Zigenhaina & Nidda, &c. Pacificatore pio & prudentissimo*. Marburg 1640.

⁵² FREINSHEIM, J.: c. d., s. B1.

Leopolda a habsburské dynastie vytvořený slezským luteránem Casparem von Lohensteinem v jeho dramatu *Sophonisbe*.⁵³

Přibližně od počátku 17. století sílila v textech kalvínské i luteránské konfesijní provenience rovněž tendence k využívání postavy Herkula jako symbolu bojujícího, trpícího a obětujícího se Krista. Ilustrace Kristova mučednictví prostřednictvím herkulovské alegorie měla pravděpodobně souvislost jak s obnovenou zbožností barokní Evropy, tak s častým zobrazováním Herkula jako Krista v potridentské katolické literatuře. Jedním z nejznámějších příkladů křesťanské typologie Herkula a zároveň heroické interpretace Krista bylo známé dílo Pierra de Ronsarda *Hymne de l'Hercule Chrestien* (1571), jehož dopad byl patrný také v protestantském písemnictví.⁵⁴ Mimo jiné nacházíme Ronsardův vliv v knize emblémů reformního kazatele z Hanau Heinricha Oraea, ve které Herkules vystupuje jako *homo Christianus*, nebo také v raném díle puritánského básníka Johna Milтона *On the Morning of Christ's Nativity* (1629).⁵⁵ Křesťanské ctnosti v kombinaci s patriotickým patosem byly rovněž předmětem nejslavnější básně švédského humanisty Georga Stiernhielma (1598–1672) *Hercules*. V díle, dokončeném v rukopise v průběhu důležitého roku 1648 (tiskem 1658), Stiernhielm využil známého motivu Herkulovy volby mezi Rozkoší (Lusta) a Ctností (Dygd), aby demonstroval situaci Švédska – nově zrozené protestantské velmoci – na konci třicetileté války. Herkules je v básni zosobněním mladého švédského šlechtice a v přeneseném smyslu celého Švédska, vzhlížejícího se v lesku slavných vítězství třicetileté války a nově nabyté mezinárodní důležitosti a moci. Prostřednictvím Herkulovy volby Stiernhielm nabádá mladou generaci švédské aristokracie, aby nepropadala zahálce a marnivosti, ale navázala na činy předků a na jejich

⁵³ VON LOHENSTEIN, Caspar: *Sophonisbe*. Breslau 1689.

⁵⁴ K problematice pozdně renesančního a barokního obrazu Krista SPARN, Walter: *Hercules Christianus. Mythographie und Theologie in der frühen Neuzeit*. In: KELLY, Walther (Hrsg.): *Mythographie der frühen Neuzeit. Ihre Anwendung in den Künsten*. Wiesbaden 1984, s. 73–103.

⁵⁵ ORAEUS, Heinrich: *Aeroplastes theo-sophicus sive eicones mysticae*. Frankfurt am Main 1621, č. 27; MILTON, John: *On the Morning of Christ's Nativity and other poems*. London 1987. Srov. také reakci na propojení antické mytologie a křesťanské teologie v GOCKEL, Balthasar: *Heidnische Poeterey, Christlich corrigiert und verbessert, also unnd der gestalt, daß der Götter Namen 1. Dem rechten wahren Gott nicht sollen gegeben werden: 2. Deren nicht soll zu ihrer und anderer Ehre und Ruhm gedacht werden: Sonderlich 3. Kein Christ bey deren schweren soll: Auß Gottes Wort, Denen alten Kirchenlehrern, Historischreibern, Lutheranern, Papisten, Calvinisten, etc.* Tübingen 1647.

patriotický odkaz a využila ojedinělé historické situace k vybudování silného a kulturně vyspělého Švédska.⁵⁶

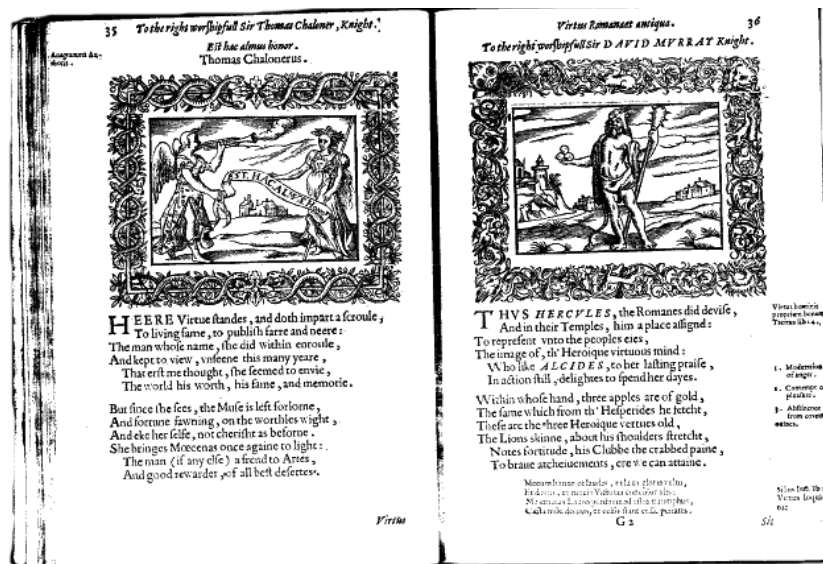
V posledních fázích třicetileté války a po jejím skončení se v některých literárních zpracováních herkulovské problematiky objevují, vedle barokního pietismu a oslavy absolutistického vládce, také silné rysy ekumenismu. Z českého pohledu se jako nejzajímavější takto zaměřené dílo může jevit objemný barokní román Andrease Heinricha Bucholtze (1607–1671) *Des Christlichen Teutschen Groß-Fürsten Herkules und der Böhmischen Königlichen Fräulein Valiska Wunder-Geschichte*. V textu vystupuje jako nejlepší přítel německého Herkula český následník trůnu Ladislav, který mu pomáhá osvobodit italská města Ravennu, Padovu a Mantovu. Partnerství v boji, a prostřednictvím české princezny i v lásce, evokuje existenci pevného pouta mezi německými a českými zeměmi jako stabilizátoru politických poměrů po třicetileté válce. Román však zároveň oslavuje Svatou říši římskou a říšský patriotismus jako jednotící hodnotu překonávající veškeré konfesijní rozdíly. Tuto významovou rovinu celého díla posilovala i skutečnost, že Bucholtz, ač luterán a správce městské církve v Braunschweigu, věnoval svůj text císaři Leopoldovi a habsburské dynastii.⁵⁷ Právě Bucholtzův román již předznamenával nové, převážně nadkonfesijní zpracování herkulovského motivu v evropské literatuře.

⁵⁶ STIERNHJELM, Georg: *Herkules*. Stockholm 1951. Hrsg. Sven LJUNGBERG. K rozboru básně rovněž GUSTAFSON, Alrik: *A History of Swedish Literature*. Minneapolis 1961, s. 88–90.

⁵⁷ BUCHOLTZ, Andreas Heinrich: *Des Christlichen Teutschen Groß-Fürsten Herkules und der Böhmischen Königlichen Fräulein Valiska Wunder-Geschichte* I–II. Bern – Frankfurt am Main 1973, 1975. Faksimilie vydání z roku 1659 (I. díl) a 1660 (II. díl) vytištěného v Braunschweigu.

Přílohy

obr. 1

Herkules s kyjem, oděný do lví kůže (symbolika vítězného zápasu s nemejským lvem) a třímající v ruce jablka ze zahrady Hesperidek

(Peacham, Henry: *Minerva Britannia*. London 1612.

In: <http://eebo.chadwyck.com>, (Early English Books Online). [cit. 27. 6. 2010].)

obr. 2

Schwedischer Herkules

(Harms, Wolfgang: *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhundert*. II. (Historica). Tübingen 1997, s. 348.)

RESUMÉ*TISÍC TVÁŘÍ HRDINY:**HERKULES V PROTESTANTSKE LITERARNÍ A IKONOGRAFICKÉ TRADICI
A PROPAGANDĚ*

Uplatnění symboliky antické mytologie patřilo k základnímu argumentačnímu arzenálu v kontextu konfesijní a politické polemiky raného novověku. Na základě teorie amerického religionisty Josepha Campbella studie analyzuje literární a obrazové zpracování příběhu Herkula a uplatnění archetypální struktury mýtu v protestantské propagandě před a v průběhu třicetileté války. Text rovněž dokumentuje přesun důrazu od obrazu Herkula jako válečníka k obrazu Herkula jako symbolu barokní zbožnosti a moudré vlády.

SUMMARY*THE HERO WITH A THOUSAND FACES:**HERCULES IN LITERARY AND ICONOGRAPHIC TRADITION AND PROPAGANDA
OF EARLY MODERN EUROPEAN PROTESTANTISM*

The symbolic message as encrypted in Greek and Roman mythology was used and misused abundantly in the context of early modern confessional and political propaganda. Based upon theory once formulated by the American religionist and anthropologist Joseph Campbell the study is concerned with the archetypal structure of Hercules myth as applied in Protestant propaganda on the eve of and during the Thirty Years War. At the same time, the article illustrates the shift in protestant literary tradition and iconography from Hercules as a symbol of war and heroic deeds to Hercules as an embodiment of Baroque piety and wise government.

doc. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc